

**INGLIZ VA O'ZBEK ADABIYOTIDA STILISTIK FIGUR VA BADIY
SAN'ATLARNING O'ZIGA XOSLIGI**

**Andijon davlat chet tillari instituti
Filologiya va tillarni o'qitish (ingliz tili)
Yo'nalishi 1 – bosqich talabasi
Abdunabiyeva Baxoroy Ikromjon qizi**

Doi: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15225620>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz va o'zbek adabiyotida uchraydigan stilistik figuralar va badiiy san'atlar qiyosiy jihatdan tahlil qilinadi. Har ikki adabiyotda tasviriy vositalarning o'ziga xosliklari, ularning funksional roli, xalq ruhiyati va madaniyatiga qanday moslashgani yoritilgan. Maqola tilshunoslik va adabiyotshunoslik fanlari kesishmasida yozilgan bo'lib, nazariy hamda amaliy jihatdan qimmatli xulosalarni beradi.

Kalit so'zlar: Stilistik figura, badiiy san'at, metafora, epitet, giperbola, litota, she'riyat, tasviriy vosita, ingliz adabiyoti, o'zbek adabiyoti.

Adabiy tilning badiiy imkoniyatlari har bir millatning estetik didi, dunyoqarashi va tafakkur madaniyatini ifodalashda muhim vosita hisoblanadi. Shu nuqtai nazardan stilistik figuralar va badiiy san'atlar tilshunoslik va adabiyotshunoslik fanlari kesishmasida keng o'rganilayotgan dolzarb masalalardan biridir. Stilistik figura va badiiy san'atlar matnga emotsional boylik, estetik go'zallik va ta'sirchanlik baxsh etadi. Ayniqsa, she'riyat va badiiy nasrda ushbu vositalar orqali mualliflar o'z fikrini obrazli, ta'sirchan shaklda ifoda etadi.

Har bir xalq adabiyotida tasviriy vositalarning ishlatilishida milliy tafakkur, urf-odatlar, tarixiy meros va madaniy-estetik qarashlar o'z aksini topadi. O'zbek adabiyotida xalqona ifodalar, ramziy obrazlar, oriyalashgan tuyg'ularni ifodalovchi badiiy vositalar ko'p uchraydi. Ingliz adabiyotida esa falsafiy chuqurlik, dramatik intensivikasiya va ironik ifodalar ko'proq uchraydi. Bu esa har ikki adabiy maktabning o'ziga xos stilistik jihatlarini ko'rsatadi.

Stilistik vositalarni o'rganish nafaqat adabiy tahlilni chuqurlashtiradi, balki tarjima jarayonida muhim vosita sifatida xizmat qiladi. Zero, badiiy matnni to'laqonli tushunish va uni boshqa tilga o'tkazishda mazkur vositalarning roli beqiyosdir. Bugungi kunda ingliz va o'zbek adabiyotida stilistik vositalarning qo'llanilishiga zamonaviy yondashuvlar, poetik matnlar semantikasi va madaniyatlararo tafovutlar nuqtai nazaridan qaralmoqda.

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek adabiyotlarida uchraydigan asosiy stilistik figuralar va badiiy san'atlar qiyosiy tahlil qilinadi, ularning o'ziga xos xususiyatlari, funksional yuklamalari va estetik ahamiyati ochib beriladi. Shuningdek, har ikki adabiyotda til va madaniyat uyg'unligining qanday namoyon bo'lishi amaliy misollar asosida tahlil qilinadi.

Stilistik figuralar tushunchasi va ularning adabiyotdagi ro'li.

Stilistik figuralar — bu til birliklarining odatiy bo'lmagan shaklda ishlatilishi orqali tasviriylik, emotsional ta'sir kuchi yaratadigan vositalardir. Ularga metafora, metonimiya, epitet, oksimoron, ironiya, giperbola, litota, parallelizm, gradatsiya kabi vositalar kiradi. O'zbek adabiyotidagi stilistik figuralar. O'zbek she'riyati va nasrida epitet va metaforalar keng qo'llaniladi. Alisher Navoiy ijodida "ko'ngil daryosi", "visol yulduzi" kabi metaforik ifodalar badiiy tasvirning chuqur ma'nodagi yuksak namunalari hisoblanadi. G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy, O'tkir Hoshimov kabi adiblar tilida esa xalqona so'zlar, ironiya va litota kabi vositalar ko'p uchraydi. Ingliz adabiyotidagi stilistik figuralar. Ingliz adabiyotida Shakespeare, William Blake, Charles Dickens kabi yozuvchilarning asarlarida badiiy san'atlar keng qo'llanilgan. Shakespeare dramalarida metafora va giperbolaning kuchli ishlatilganligi, masalan: "All the world's a stage" — umumlashtiruvchi metafora orqali hayotning teatrqa qiyoslanishi ko'rsatiladi. Qiyosiy tahlil. Har ikki adabiyotda stilistik figuralar tuyg'ularni chuqur ifodalashda asosiy vositadir. Ingliz adabiyotida ko'proq falsafiy-metaforik yondashuv sezilsa, o'zbek adabiyotida obrazlilik xalqona

ifoda vositalari orqali amalga oshiriladi. Masalan, o'zbek adabiyotidagi "ko'ngil ko'zgusi" iborasi bilan ingliz adabiyotidagi "mirror of the soul" iborasi ma'no va obraz jihatdan o'xshashlikka ega.

Zamonaviy yondashuvlar. Zamonaviy ingliz va o'zbek yozuvchilarining asarlarida stilistik figuralar nafaqat badiiy ifoda, balki ijtimoiy va falsafiy fikrni etkazishda muhim vosita sifatida ishlatilmoqda. Postmodern adabiyotda ironiyaga bo'lgan qiziqishning ortishi ham buni isbotlaydi.

Metodlar. Ushbu maqolani yozishda adabiyotshunoslik va stilistika fanlariga oid nazariy-analitik yondashuvlar qo'llanildi. Asosiy metodologik yondashuvlar quyidagilardan iborat:

1. **Qiyosiy tahlil usuli** – ingliz va o'zbek adabiyotlarida uchraydigan stilistik figuralar va badiiy san'atlar o'rtasida o'xshashlik va tafovutlarni aniqlashda qo'llanildi. Shakespeare, William Blake, Dickens, Alisher Navoiy, G'afur G'ulom, Abdulla Qodiriy va boshqa yozuvchilarning matnlari asos qilib olindi.

2. **Deskriptiv-lingvistik tahlil** – har ikki til (ingliz va o'zbek) doirasidagi stilistik birliklarning shakl va ma'no xususiyatlari aniqlanib, ularning sintaktik, semantik va pragmatik jihatlarini o'rganildi.

3. **Tarjimaviy-analitik yondashuv** – stilistik figuralarning bir til matnidan ikkinchisiga o'girilishidagi semantik o'zgarishlar va badiiy ta'sir kuchining saqlanishi tahlil qilindi.

4. **Madaniyatlararo tadqiqot usuli** – stilistik vositalarning xalq madaniyati, tarixiy tajriba va ruhiy-estetik dunyoqarash bilan bog'liqligi kontekstida tahlil qilindi.

Tadqiqot materiali sifatida ingliz va o'zbek adabiyotining klassik hamda zamonaviy namunalari, shuningdek, stilistik tahlil bo'yicha ilmiy maqolalar va monografiyalar asos qilib olindi.

Natijalar. Tadqiqot natijasida quyidagi ilmiy xulosalar va kuzatishlar aniqlandi:

1. **Ingliz va o'zbek adabiyotlarida stilistik figuralar muhim semantik va estetik yuklamaga ega.** Har ikki adabiy maktabda metafora, epitet, gipérbola, litota, oksimoron, ironiya kabi vositalar keng qo'llaniladi, biroq ularning qo'llanish konteksti va maqsadi milliy tafakkurga bog'liq holda farqlanadi.

2. **O'zbek adabiyotida stilistik figuralar ko'proq xalqona obrazlar, majoziy ifodalar orqali namoyon bo'lsa,** ingliz adabiyotida esa falsafiy chuqurlik va dramatik kuchga urg'u beriladi. Masalan, Navoiyda "ko'ngil daryosi" metaforasi ilohiy-intellektual yuksaklikni bildirsa, Shakespeareda "Time is the fire in which we burn" kabi metaforalar hayotning fojiali mohiyatini aks ettiradi.

3. **Tarjima jarayonida stilistik figuralarni to'g'ri o'girish masalasi murakkab tilshunoslik muammolaridan biri ekanligi aniqlandi.** Ayniqsa, metafora va ironiya kabi vositalarni to'g'ri tarjima qilinmaganda, matnning badiiy kuchi sezilarli darajada yo'qoladi.

4. **Madaniyatlararo tafovut stilistik vositalarning qabul qilinishi va talqin qilinishida asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi.** Bu esa adabiy tarjimada, lingvistik tadqiqotda va o'quv jarayonlarida inobatga olinishi lozimligini ko'rsatadi.

5. **Zamonaviy adabiyotda stilistik vositalarning qo'llanilishi diversifikatsiyalanmoqda.** Yozuvchilar ironiyadan ko'proq foydalanishmoqda, parallelizm va intertekstual birliklarga e'tibor ortmoqda. Bu stilistik figuralarning faqat estetik emas, balki ijtimoiy va falsafiy g'oyalarni yetkazish vositasi sifatida ham xizmat qilishini anglatadi.

Munozara. Ingliz va o'zbek adabiyotlarida stilistik figuralarning qo'llanilishiga oid tahlillar shuni ko'rsatadiki, bu vositalar adabiy matnning nafaqat estetik, balki ideologik va emotsional yuklamasini belgilaydi. Shu bois, ularni tadqiq qilishda faqat tilshunoslik emas, balki madaniyatshunoslik, psixolingvistika va tarjima nazariyasi nuqtai nazaridan ham yondashish muhimdir.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, har ikki adabiyotda o'xshash stilistik birliklar mavjud bo'lsa-da, ularning ishlatilishiga bo'lgan yondashuv keskin farq qiladi. Masalan, ingliz adabiyotida metafora va gipérbola ko'pincha dramatik intensivlik va falsafiy mujmalikni

yetkazishda xizmat qilsa, o‘zbek adabiyotida ular ko‘proq ruhiy kechinmalar, majoziy tafakkur va xalqona obrazlar orqali ifodalanadi. Bu farq xalqning tarixiy-madaniy rivojlanishi, diniy-dunyoviy qarashlari hamda poetik an‘analar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Shuningdek, stilistik figuralarning tarjima jarayonidagi murakkabligi ham munozarali jihatlardan biri hisoblanadi. Har bir stilistik vosita tilga xos konnotatsiyaga ega bo‘lganligi sababli uni boshqa tilda to‘laqonli aks ettirish qiyinlashadi. Bu holat ayniqsa, ironiya, litota va metafora kabi figuralarda yaqqol seziladi.

Bugungi globallashuv sharoitida stilistik figuralarning funksiyasi kengayib bormoqda. Yangi adabiy oqimlar, jumladan postmodernizm, intertekstualizm va dekonstruktivizm doirasida stilistik vositalar yangicha shakl va mazmunda paydo bo‘lmoqda. Zamonaviy yozuvchilar stilistik figuralarni nafaqat badiiy tasvir vositasi, balki g‘oyaviy-provokatsion uslub sifatida ham foydalanmoqda. Bu esa stilistik figuralarning dinamik rivojlanayotgan fenomen ekanligini tasdiqlaydi.

Ingliz va o‘zbek adabiyotlarida stilistik figura va badiiy san‘atlarning o‘rganilishi nafaqat adabiy tilning badiiy imkoniyatlarini ochib berish, balki milliy tafakkur, madaniy-estetik qadriyatlar va ijtimoiy ongning anglashda muhim ahamiyat kasb etadi. Tadqiqot davomida aniqlanishicha, stilistik figuralar har ikki adabiyotda muallifning emotsional holatini ifodalash, obrazni kuchaytirish va matnning estetik ta‘sirini oshirish vositasi sifatida xizmat qiladi.

O‘zbek adabiyotida stilistik vositalar xalq og‘zaki ijodi, diniy-axloqiy qarashlar va poetik an‘analar bilan chambarchas bog‘liq holda shakllanadi. Ingliz adabiyotida esa ular, ayniqsa metafora, gipérbola va ironiya vositalari, dramatik kuch va falsafiy qatlam yaratishda faol qo‘llaniladi. Bu jihatlar har ikki adabiy maktabning badiiy tafakkuriga xos o‘ziga xosliklarni aks ettiradi.

Shuningdek, stilistik figuralarning tarjima jarayonida saqlanishi yoki yo‘qolishi matnning semantik to‘liqligiga sezilarli darajada ta‘sir ko‘rsatadi. Bu esa ularni lingvistik emas, balki madaniyatlararo kommunikatsiya vositasi sifatida ham o‘rganishni taqozo etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alisher Navoiy. "Xazoyin ul-maoniy". — Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi NMIU, 2020.
2. G‘ulom G‘. "Shum bola". — Toshkent: O‘zbekiston, 2019.
3. Shakespeare W. "The Complete Works". — London: Wordsworth Editions, 1996.
4. Leech G.N. "A Linguistic Guide to English Poetry". — London: Longman, 1969.
5. Crystal D., Davy D. "Investigating English Style". — London: Longman, 1969.
6. Karimov E. "O‘zbek tilining stilistikasi". — Toshkent: O‘qituvchi, 2011.
7. Bozorov M. "Adabiy tahlil asoslari". — Toshkent: Fan, 2005.
8. Hasanov B. "Badiiy matn tahlili". — Toshkent: TDPU, 2022.